

SAMLAREN

TIDSKRIFT UTGIFVEN

AF

SVENSKA
LITTERATURSÄLLSKAPETS
ARBETSUTSKOTT

TRETTIOFÖRSTA ÅRGÅNGEN

1910

UPPSALA

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG 1910

Anteckningar om Urban Hjärnes bibliotek.

Af

Oscar Wieselgren.

Att Urban Hjärne ägt en för sin tid nästan enastående mångsidig bildning och beläsenhet, därom hafva alla hans biografier varit ense. Hans studier sträckte sig icke endast till de områden, för hvilka han hyste ett rent fackintresse; äfven utvecklingen inom de humanistiska vetenskapsgrenarna och skönlitteraturen följde han med stor uppmärksamhet. Den viktigaste källan för bedömande af hans beläsenhet äger man i de kataloger och anteckningsböcker, som jämte hans öfriga handskrifter förvaras i Upsala Universitets Bibliotek. Man finner här dels ett antal fragmentariska notiser rörande inköp och utlåning af böcker o. s. v., dels mera systematiska öfversikter öfver den Hjärneska boksamlingen i dess helhet. Men trots dessa relativt noggranna upplysningar om bokbeståndet är det likväl icke möjligt att med full säkerhet följa tillkomsten af själfva biblioteket. Hjärne har nämligen så godt som aldrig antecknat några årtal eller data på sina kataloghäften, och hans stil synes under hela hans lifstid hafva varit sig lik, möjligen endast här och där än mera oläsbar än annars. Dessutom förefaller det, som om innehållet i en del af anteckningsböckerna tillkommit på ganska vidt skilda tider, åtminstone om man får döma af dess heterogenitet. Notiser om utbetalningar till pigor och drängar förekomma sida vid sida med berättelser om märkvärdiga dröm-

mar. — Hjärne hade ju rykte om sig att vara visionär —, anteckningar om laboratoriearbeten, sjukbesök, utkast till vetenskapliga uppsatser m. m. På ett ungefär kan man visserligen bestämma de stora katalogernas tidpunkt, då en del däri förekommande arbeten härröra från 1700-talets första år, men någon exakt kronologisk bestämning låter sig ej uppnå. Detta är likväl af jämförelsevis mindre betydelse. Hufvudsaken är, att vi med hjälp af dessa kataloger kunna få en klar uppfattning af, huru långt Hjärnes skönlitterära och vetenskapliga studier sträckt sig.

Det är tydligt, att Hjärne med hänsyn till dåtidens förhållanden på bokhandelns område befunnit sig i en gynnsammare ställning än de flesta af sina samtida. Genom sina vidsträckta utländska resor sattes han i tillfälle att förvärfva en mängd arbeten, som säkerligen eljest blott med den största svårighet låtit sig anskaffa för ett svenskt bibliotek.¹ Hans förbindelser med utländska lärde bidrogo antagligen äfven i sin mån att hålla honom au jour med den vetenskapliga litteraturen, och omöjligt är det väl ej, att också på denna väg en eller annan uppgift af skönlitterärt innehåll kommit honom till handa, ehuru naturligen i allmänhet de fackliga nyheterna där måste hafva stått i första rummet.

Innan jag öfvergår till själfva framställningen är det nödvändigt att nämna några ord om det, som mera än något annat försvårar studiet af Hjärnes verk, nämligen hans ytterligt svårlästa stil. Knappast hos någon annan svensk författare torde man så ofta vara utsatt för risken af felläsningar och missförstånd som hos Hjärne. Hans bokstäfver taga ibland sådana former, att man tror sig stå inför någon slags högeligen invecklad stenografi. Därjämte använder han mycket ofta förkortningstecken för ändelser och prefix, hvarigenom stilen än mera förlorar i tydlighet. Det är därför ett tämligen vanskligt arbete att undersöka hans handskrifter, och för egen del måste jag medgifva, att åtskilliga ställen

¹ Hans reseanteckningar meddela ej sällan notiser om besök hos »bookförare». Särskildt under den tid, då han på väg till Mansfelds bergverk stannade i Berlin (juli—augusti 1689) var han en flitig gäst hos stadens bokhandlare (Resebeskrifn. U. Univ. Bibl. X. 364).

trotsat min dechifferingsförmåga. Deras antal är emellertid icke så betydande, att uppfattningen af Hjärne som litterär personlighet i någon egentlig grad kan påverkas däraf.

De handskrifter, som företrädesvis kommit till användning vid dessa undersökningar, äro följande:

- U. 307. "Catalogus Librorum meorum, Anno 1692 mense Augusto revisorum." Folio, grått pappband; delvis paginerad. Böckerna antecknade och ordnade dels efter formatet, dels efter innehållet.
- U. 307 b. "Listorna på Bokhyllorna". Smal folio, spräckligt pappband med knytremmar; opaginerad. Böckerna ordnade efter formatet.
- U. 307 c. Folio, pergamentband; opaginerad, utan titel. Innehåller ett allmänt register öfver boksamlingen, alfabetiskt uppställt efter författarnamnen. Siffrorna vid boktitlarna hänvisa till U. 307 b.

Dessutom hafva emellertid en del uppgifter hämtats från Hjärnes öfriga anteckningsböcker, där, som i det föregående påpekats, äfven bibliografiska och litterära notiser någon gång förekomma.

* *

Hjärne inleder enligt tidens sed sin systematiska uppställning med teologien. Detta område, som visserligen under hans lifstid så småningom upphörde att utgöra medelpunkten för allmänhetens intresse, ägde dock ännu så stor betydelse, att hvarje bildad man måste vara orienterad i dess hufvudfrågor. Hjärnes boksamling har också att uppvisa en hel del berömda teologiska verk af äldre och nyare datum, postillor af Luther och Arndt, Scriveris bekanta Seelenschatz, m. fl. Men äfven de nyare riktningarna inom teologien stod han icke främmande, något som framgår däraf, att han hade i sin ägo flera af Speners viktigare arbeten. Man återfinner sålunda dennes mest bekanta verk, Pia desideria, såväl som hans stora arbete Consilia et judicia theologica; dessutom representeras han äfven af åtskilliga bland sina talrika småskrifter, traktater och predikningar. Också Speners förnämsta lärjunge, August Herman

Francke, är företrädd genom flera arbeten, bland hvilka särskildt märkas ett par af hans stora predikosamlingar. En af Speners närmaste föregångare, Theophilus Grossgebauer, möter man äfvenledes representerad.

Man skulle af denna boksamling att döma finna sig böjd för det antagandet, att Hjärne i sina religiösa tänkesätt närmast sig pietismen. Det kan knappast bero på en tillfällighet, att de förnämsta representanterna för denna riktning i så stort antal förekommit i hans bibliotek. Det förefaller också ganska troligt, att en natur, så fantasirik som Hjärnes, känt sig mera dragen åt detta håll än mot ortodoxien. På hans tid räknade emellertid pietismen endast helt få anhängare i Sverige, och striden mot densamma hade ännu ej tagit fart. Någon litteratur på området existerade heller icke; endast i en eller annan skrift kan man spåra tendenser, som delvis öfverensstämde med Speners och Franckes. Ett bland dessa arbeten, Olof Ekmans Siönödz Löfte, befann sig emellertid i Hjärnes ägo.

Än mera bestyrkes uppfattningen af Hjärne som mindre ortodox genom iakttagelsen af, att han äfven med sin boksamling införlifvat en skrift af den senare så bekante irrläraren Dippel, hvars verksamhet i Sverige afslutades därigenom, att han på riksdagens beslut förvisades ur riket. Arbetet i fråga bär titeln Wegweiser zum verlohnen Licht und Recht och är antecknadt under författarens vanliga signatur, Christianus Democritus. För att fullständiga listan på irrlärare kan till slut anföras, att Hjärne äfven ägt ett par skrifter rörande Jacob Böhme, af hvilka dock en — det måste till hans försvar medgifvas — är en stridsskrift mot den Böhmeska teosofien, författad af en som polemiker i synkretiststriden bekant Wittenbergerteolog vid namn Abraham Calovius.

Den juridiska afdelningen af Hjärnes bibliotek är till numerären tämligen obetydlig och erbjuder intet af allmänare intresse. Likartadt synes förhållandet vara med den grupp, som bär rubriken Philosophi moderni; den upptager endast ett verk, nämligen Bacon af Verulams Opera omnia. Men här har Hjärne gjort sig själf orätt. Han var i själfva verket vida bättre rustad för studiet

af den nyare filosofien än man af denna uppgift skulle känna sig böjd för att antaga, men af någon anledning har han underlåtit att på riktigt ställe uppföra de verk, han hade i sin ägo. Man finner exempelvis, att han ägde en så avancerad tänkare som Pierre Charon, hvilken representeras af sitt bekanta arbete *Traité de la Sagesse*. Äfven en annan af den moderna filosofiens banbrytare, Thomas Campanella, möter man företrädd i hans bibliotek. Däremot synas, egendomligt nog, såväl Descartes som Spinoza hafva saknats. Den senares namn möter man endast som titel på en biografi, tydligen identisk med Colerus *Vie de Spinoza* (Haag 1706). Egendomligt nog finnes emellertid Descartes efterföljare, Geulincx och Malebranche, båda företrädda, den förre visserligen blott af ett bland sina mindre viktiga verk, *Compendium Physicae*, den senare åter genom sitt hufvudarbete, *Recherche de la vérité*, hvilket till och med förekommer både i latinsk och fransk upplaga. Likaledes möter man en af Spinozas efterföljare, Tschirnhausen, med sitt arbete *Medicina mentis*, hvilket antagligen för Hjärne haft ett särskildt intresse, då han under en af sina utländska resor personligen sammanträffat med författaren.¹

Af särskild betydelse är det att iakttaga, att Hjärne ägde ett exemplar af Lockes *Essay concerning human understanding*: det anföres under latinsk titel, *De intellectu humano*, och är sålunda efter all sannolikhet att identifiera med den latinska översättning af Lockes verk, som utkom år 1701. Säkerligen är Hjärne en af de första, som i Sverige tagit kännedom om den Lockeska filosofien.

Med större fullständighet äro antikens filosofer liksom äfven den antika litteraturen i allmänhet — representerade. Plato, Aristoteles, Lucretius, Cicero, Epiktet, Seneca — den sistnämnde utom i original äfven i Birgitte Thotts danska översättning — möta, men därjämte också senantikens tänkare, Plotinus, Jamblichus och Porphyrius. Hjärnes synbara förkärlek för dessa senare (de förekomma alla i flera upplagor) torde stå i samband med hans starka och utpräglade böjelse för mysticism, hvilken influerade såväl hans filosofiska som hans naturvetenskapliga åskådning.

¹ Själfbiografien, original på Skokloster, afskrift i Upsala Univ. Bibl., sign. X. 268, sid. 30.

I egenskap af naturforskare träder Hjärne oss till mötes såsom en polyhistor i ordets egentligaste mening. Hans boksamling utvisar, att det knappast torde funnits något område inom samtidens naturvetenskap, som han icke berört och ägnat sitt studium. Med åtskilliga af samtidens mest berömda män på dessa områden hade han stiftat personlig bekantskap under sina utländska resor. Det förefaller nästan, som om alla 1600-talets mest berömda naturforskare hade stämt möte på Hjärnes bokhyllor, såväl de, hvilkas namn ännu beteckna märkesstenar i vetenskapens utvecklingsgång, som de, om hvilka man nu blott kan få kännedom i någon handbok i alkemiens och astrologiens historia. Främst märkes naturligen Hjärnes särskilda idol, Theophrastus Paracelsus, som förekommer i flera upplagor. Hjärne hyste för "philosophus teutonicus" en vördnad, för hvilken han knappast kan finna nog starka uttryck. I den skrift, som han år 1709 utgaf för att försvara sin mästarare mot ett häftigt angrepp från en yngre kollega inom läkarekåren (Magnus Gabriel von Blocks "Åthskillige Anmärkingar öfwer these tiders falska Astrologiske, Phantastiske och Enthusiastiske Prognostiker, Spådomar och Prophetier", Linköping 1708), betonar han med styrka, huru mycket han är Paracelsus skyldig: "bekennandes för den hela ärbare Werlden, at nästan alt det jagh vthi den naturliga Kunskapen samt största delen af Medicinen haar lärdt, ehuru swagt och ringa det vara må, haar näst Gud denne Theophrasto så medelbarligen som omedelbarligen alramäst at tilägna." Det framgår för öfrigt af denna skrift, att Hjärne varit fullt öfvertygad om alkemiens möjlighet; att Paracelsus lyckats göra guld anser han höjdt öfver allt tvifvel. Men det synes mindre hafva varit för den praktiska nyttans skull, som Hjärne skänkte alkemien sin beundran, än därför, att guldmakarekonsten skulle utgöra nyckeln till naturens högsta hemligheter och afslöja för forskningen de mysterier, som eljest alltid skulle förblifva höljda i dunkel. Troligt är väl, att han hos Paracelsus kanske än mera än de rent vetenskapliga uppslagen beundrat den naturfilosofiska allmänåskådningen. Paracelsus anknyter i detta hänseende till nyplatonismen och dess senare historiska utvecklingsformer, hvilka vi förut sett,

att Hjärne intresserat sig för. Ur den ofvan omtalade försvarsskriften kan äfven citeras ett uttryck, där såsom de tre förnämsta filosoferna uppställas Pythagoras, Plato och Paracelsus.

I öfrigt kan man tydligt skönja, hur starkt Hjärnes böjelse för alkemien inverkat på hans vetenskapliga studium. I hans bibliotek finnas de i guldmakeriets historia berömda namnen så godt som alla företrädde. Man möter sålunda icke blott de modernare forskarna såsom van Helmont, Ole Borch, Thurnheysser m. fl. utan äfven de äldre medeltida författarna i ämnet, särskildt 1400-talets ryktbaraste alkemist, Basilius Valentinus, hvilken förekommer i flera upplagor, samt hans föregångare Raimundus Lullus. Jämte dessa förekomma äfven en del anonyma verk med mera fantastiskt klingande titlar, Hermetischer Rosenkrantz, Candida Phœnix philosophica, Arcana Hermetica, Philosophisches Vaterherz, o. s. v. Det gör ett egenomligt intryck att hos Hjärne, en af banbrytarna på den empiriska forskningens område, möta en uppfattning sådan som denna, men man måste härvid taga i betraktande samtidens vetenskapliga ståndpunkt. Ännu in emot 1600-talets midt bekläddes ju den ena af de medicinska professurerna i Uppsala af en alkemist af facket, Johannes Frankenius, hvilken i åtskilliga afhandlingar och disputationer nedlagt resultatet af sina studier på detta område, och i den allmänna meningen intog alkemien nära nog hela 1600-talet igenom ett hedersrum bland vetenskaperna.

Den medicinska afdelningen af Hjärnes boksamling är den med hänsyn till volymantalet mest omfattande. Han har för öfversiktlighetens skull i sin stora katalog måst ordna den i specialafdelningar, hvarigenom det är relativt lätt att konstatera, att han äfven här följt vetenskapens utveckling med största ifver. Något allmännare intresse äger denna kollektion dock icke; på samma sätt förhåller det sig med de afdelningar, som upptaga de öfriga naturvetenskaperna.

Vi öfvergå sålunda nu till de humanistiska vetenskaperna och skönlitteraturen, där mera af positivt värde är att hämta.

Inom den historiska forskningens område har Hjärne synbarligen varit ganska väl hemmastadd, åtminstone om man får döma

af det antal arbeten i detta fack, som han samlat i sitt bibliotek. Saxo, Olaus och Johannes Magni, Gothriks och Rolfs historia och andra dylika verk, hvilka ju af 1600-talets historici samt och synnerligen uppfattades som tillförlitliga källskrifter, förekomma sida vid sida med arbeten af mer eller mindre efemär art, belysande samtidens politiska förhållanden. Ett par beröra synbarligen förhållandena i Frankrike efter Nantesiska ediktets upphäfvande, åtminstone om man får döma af titlar som "Der Huguenotter erbärmliche Zustand", "Disquisitio persecutionis gallicæ" o. s. v. Dessutom äro naturligen äfven de antika historieskrifvarna väl företrädde, åtskilliga i flera olika upplagor. Af särskildt intresse är därjämte i detta sammanhang att anteckna förekomsten af Bossuets berömda Discours sur l'histoire universelle.

De svenska forskarna på historiens och förhistoriens område äro emellertid mindre företrädde. Schefferus uppträder visserligen med en hel rad af sina arbeten, men af Rudbeck återfinnes endast tredje volymen af *Atlantican*; bland hans efterföljare är det egentligen blott en, som tilldrager sig uppmärksamheten, nämligen den bekante juristen Carolus Lundius, representerad af sitt arbete om *Zamolxis*, geternas supponerade förste lagstiftare.

Först på skönlitteraturens fält är det likväl, som Hjärnes mångsidiga intressen fullt träda i dagen. Hans boksamling visar här en rikedom, som förmodligen på sin tid var enastående i Sverige. Redan en helt flyktig öfversikt visar detta, och ett mera omsorgsfullt studium af samtliga de föreliggande handskrifterna bidrager endast än mera att bestyrka det först mottagna intrycket.

Af den äldre italienska renässanslitteraturen, som eljest på Hjärnes tid i allmänhet icke stod särdeles högt i kurs, förekomma flera viktiga verk. Dante företrädes af *Divina Comœdia*, Boccacio både genom *Il Decamerone* och en fransk öfversättning af *Il labirinto d'amore*, då däremot af Petrarca intet annat arbete förekommer än hans filosofiska traktat *De remediis utriusque fortunæ*. Men också författare från senare tid förekomma, så Machiavelli med en latinsk version af *Il Principe*, Tasso med *Gerusalemme liberata* i tysk tolkning och Guarini med *Pastor fido*. Äfven författare af

andra rangen möter man här och där, exempelvis satirikern Trajano Boccalini och Bernardo Tasso, fadern till Det befriade Jerusalems diktare.

Mindre betydande är den spanska afdelningen, där intet af intresse förekommer med undantag af Quevedos satirsamling Sueños i Hans Michael Moscheroschs tyska omarbetning samt en tysk öfversättning af Lazarillo del Tormes.

Såväl till omfattning som till innehåll är däremot den franska afdelningen af Hjärnes bibliotek synnerligen intressant, på samma gång som man också här bäst kan iakttaga luckorna och ojämnheterna i bokbeståndet. Man möter sålunda ofta relativt obekanta verk, ofta af gammalt datum, under det att den samtida litteraturens märkligaste författare saknas. Öfverraskande är, att hvarken Corneille eller Racine i egentlig mening varit Hjärne bekanta. Den senares namn förekommer öfver hufvud taget icke, och den förre representeras endast af tvenne verk, nämligen Polyeucte och Héraclius. Däremot har Molière synbarligen stått högre i kurs; af hans verk ägde Hjärne en upplaga i fem volymer i duodes, troligen identisk med Amsterdamupplagan af år 1675. Utom denna har han emellertid antecknat ännu en samling "Les Oeuvres de Monsieur Molière", två volymer i duodes, under hvilken titel man igenkänner den nu som bibliografisk sällsynthet kända första upplagan af Molières dramer, tryckt i Paris 1666. Bland Molières efterföljare är endast en företrädd, nämligen Dancourt. Därjämte är emellertid att anteckna två upplagor af Gherardis Le Théâtre italien, den ena i tre volymer, — ett Amsterdamtryck af år 1698 —, den andra den definitiva upplagan i sex delar, som utkom i Paris 1700. Tämlichen egendomligt förefaller det att sida vid sida med dessa verk möta en sådan antikvititet som Loys Desmazuers Davids-trilogi, David combattant, triomphant, fugitif, antecknad utan författarenamn under sin gemensamma titel Tragédies saintes. Den franska 1500-talslitteraturen har emellertid utom dessa dramer endast en representant, nämligen Rabelais, som förekommer både i original och i tysk öfversättning. Men för det följande seklet växer antalet äfven af icke-dramatiska verk. Bossuets Discours

sur l'histoire universelle har redan omtalats; dessutom kunna anföras en del andra verk af intresse, Voitures och Balzacs arbeten. Charles Sorels Histoire comique de Francion, La Bruyères Caractères — anförd utan författarnamn —, Boileaus satirer, Fénelons Telemaque, ja till och med Lesages Le diable boiteux, hvilken utkom så sent som 1707 och hvars förekomst bevisar, att Hjärne ännu på gamla dagar följde den nyare litteraturens utveckling.

Mindre omfattande än den franska afdelningen är den engelska. Hufvudparten inom denna grupp utgöres af rent vetenskapliga arbeten, hvartill komma en del verk af geografiskt och religiöst innehåll. Bacons och Lockes arbeten ha omtalats i annat sammanhang. Skönlitteraturen räknar endast ett par nummer, men dessa äro i gengäld så mycket märkligare. Man erfar onekligen en berättigad öfverraskning vid att bland Hjärnes böcker finna "Mr. William Shakespeares comedies, histories and tragedies" upptagen bland foliovolymerna. Antagligen är väl detta första gången som Shakespeare förekommit i ett svenskt bibliotek. Likartadt är säkert äfven förhållandet med det arbete, som på Hjärnes hylla stod sida vid sida med Shakespeare, "The Works of Benjamin Jonson", en folioupplaga i två volymer. För Hjärne ha dessa dramer troligen utgjort minnen från hans vistelse i London, där han måhända äfven sett dem framföras på scenen. Hans självbiografi har emellertid härom intet att förtälja.

Den äldre humanistlitteraturen har äfven sina företrädare. Sålunda saknas icke Nicodemus Frischlinus, ej heller den än mer bekante och berömde Cornelius Schonæus, i hvars komedier Hjärne själf i sin ungdom uppträdt. Denna litteratur var ju för öfrigt både genom sitt språk och sina öfriga egenskaper helt och hållet internationell; det är fullt naturligt, att Barclays Argenis och Satyricon, Scaligers Epistolæ, Thomas Mores Utopia och andra dylika verk mötas hos en svensk efterhumanist vid slutet af 1600-talet.

Af samtidens olika litteraturer var den holländska och dess afläggare, den tyska, med hänsyn till inflytandet på den svenska diktningen mest betydelsefull. I sitt litterära förstlingsarbete hade ju också Hjärne efterbildat ett original af en holländsk författare.

Emellertid är hans boksamling på detta område betydligt mindre rik än hvad man skulle förmoda. Endast ett par af de mera bemärkta namnen återfinnas. Vondel företrädes af ett arbete, hvilket på grund af sin sväfvande titel — "Vondels Poemata" ej kan med full säkerhet bestämmas. Troligt är dock, att det afser en samling af lyriska dikter, som under titeln "Vondels Poezy" utgafs år 1647. För öfrigt möter man Catz med sin populära Houwelijck och Geeraert Brandt med en samling "Poemata Hollandica", hvilken titel dock säkerligen härrör från Hjärne själf, då Brandt icke utgifvit någon dylik kollektion. Måhända är det fråga om ett antal separattryck, som af Hjärne sammanförts under gemensam titel. I hvarje fall kan det förtjäna påpekas, att bland dessa antagligen befunnit sig Brandts mest berömda skönlitterära produkt, det på komediantsällskapens repertoar ofta förekommande dramat De weinzende Torquatus.

Den äldre tyska 1600-talslitteraturens bärare stå som bekant i mycket nära förbindelse med Holland och förmedla i vissa fall de holländska originalens öfvergång på svensk botten. Det är därför klart, att dessa författare icke skola saknas i Hjärnes boksamling. Han har sålunda haft i sin ägo Opitz Deutsche Poemata, Gryphius verk och Flemings Gedichte, men därjämte äfven representanter för andra litteraturgrenar såsom Harsdörfer — med samlingen Schauptatz lust- und lehrreicher Geschichten, — Moscherosch och Christian Weise. Särskildt den sistnämnde synes hafva varit Hjärnes favorit. Af hans icke dramatiska arbeten förekomma de tvenne satiriska romanerna Die drei ärgsten Erz-Narren och Die drei klügsten Leute, af hans dramer en hel rad, representerande såväl hans bibliska som hans historiska motiv: David, Jacobs doppelte Heirat, Isaacs Opferung, Jephta oder Tochter-Mord, Gestürzter Marggraf von Ancre och Neapolitanischer Haupt-Rebell Masaniello. Af hans farsor och nachspel återfinner man äfvenledes flera stycken, Bäurischer Machiavellus, Die verkehrte Welt och Gryphiusimitationen Absurda comica oder von Tobias und der Schwalbe. Det är således ett tämligen betydande urval ur Weises produktion, som Hjärne förenat i sitt bibliotek. Han visar här sin öfverensstäm-

melse med tidens allmänna smakriktning. Weises arbeten uppnådde ju i Tyskland en mycket betydande popularitet, och att han äfven varit läst i Sverige bevisas af, att inom vår till antalet så begränsade tryckta öfversättningslitteratur från perioden kring år 1700 äfven Die drei ärgsten Erznarren förekommer.

Den äldre svenska diktningen företrädes tämligen sparsamt; egentligen fäster man sig blott vid Stiernhielm, Columbus, Spegel och fru Brenner, hvad den sistnämnda beträffar särskildt därför, att Hjärne användt företalet till sin ofvan omtalade skrift om Theophrastus Paracelsus till att göra en kraftig reklam för skaldinnans bebådade samling "Poetiske dichter". Poetiken har en representent i Andreas Arvidis Svenska Poeterij. För öfrigt är det hufvudsakligen ett fåtal vetenskapliga arbeten, Schefferus Suecia literata, Lagerlöfs verk om den svenska ortografien o. s. v., som företräda den nationella odlingen.

Slutligen förtjäna ett par ur kuriositetssynpunkt intressanta saker att påpekas. Den ena är i katalogen antecknad under titeln "Fortunati pung och önskehatt". Det är tydligen här fråga om någon bland de äldsta svenska upplagorna af den bekanta folkboken om Fortunatus, som inom 1600-talets litteratur spelar en viktig roll därigenom, att den jämte Thomas Dekkers skådespel Old Fortunatus -- lämnat stoff till ett af komediantscenens mest populära dramer.¹ — Den andra af Hjärnes litterära kuriositeter är en i manuskript befintlig berättelse om Ljungby horn och pipa. I tryck är icke någon uppteckning af denna saga bekant tidigare än den, som P. Munck gifvit i sin år 1751 i Lund under Lagerbrings presidium ventilerade disputation De Willandia — Trolle-Ljungby ligger i Willands härad —, i hvilken sägnen berättas i sin vanliga form, hvarjämte bifogats en afbildning af hornet och pipan. Som sin källa uppger Munck en handskrifven Historia prædii Liungbyani, hvilken år 1692 på grundval af äldre traditioner författats af Wilhelm Julius Coyet, instiftaren af Ljungby fideikomiss. Förmod-

¹ PAUL HARMS, *Die deutschen Fortunatusdramen*, Hamburg och Leipzig 1892, (Litzmanns Theatergeschichtliche Forschungen, h. V.). Till frågan om folkbokens ålder i Sverige, jfr P. O. BÄCKSTRÖM, *Svenska folkböcker*, Stockholm 1845 —48, II, sid. 4.

ligen hafva emellertid åtskilliga versioner af denna saga varit spridda bland folket, ehuru ingen förr än tämligen sent — omkring år 1800 — kommit att ingå i den tryckta kolportagelitteraturen, och till denna grupp har antagligen äfven manuskriptet i Hjärnes bibliotek hört.¹

De autobiografiska skrifter, vi känna af Hjärne, — själfbiografien på Skokloster och det af Schück² offentliggjorda diariet — visa en i ögonen fallande brist på notiser om litterära studier. Blott i det senare träffar man ett par dylika. Den 13 maj 1665 meddelar han: *Fabulam legi de Stratonice et Seleuco*. Den otydliga titeln gör identifieringen af detta arbete tämligen osäker, men troligast synes dock, att det här är fråga om en roman af den italienske författaren Assarino med titeln *La Stratonica*.³ I öfrigt saknar man titeluppgifter vid de tillfällen, då Hjärnes text antyder, att han sysselsatt sig med läsning. På ett ställe, där verkligen ett namn förekommer — i notisen "*Fabula autem erat de Cymmone*"⁴ — är detta allt för sväfvande för att kunna leda till någon bestämd identifiering.

Ehuru en sammanställning af boktitlar och författarnamn sådan som den ofvanstående naturligen endast i andra hand kan användas som ett bidrag till karaktäristiken af en personlighet, så måste det likväl erkännas, att den bild af Urban Hjärne, som tecknar sig för fantasien vid undersökningen af hans boksamling, i väsentlig grad öfverensstämmer med den, som studiet af hans lif och verksamhet efterlämnar. Han står midt i en öfvergångsperiod, ännu bottnande i 1600-talets fantastiska och metodlösa forskning men med en bestämd och oförtydbar tendens mot en vetenskap, hvilande på fast empirisk grundval. Man finner detta typiskt återspegladt i olika faser af hans åskådning: den förste, som ägnade vårt lands

¹ Ett dylikt manuskript finnes bevaradt i Nordin kv. 1174 på Upsala Universitetsbibliotek. Om folkböckerna med ämne från Ljungbysagan se Bäckström, anf. arb. II, andra afdelningen, sid. 57.

² *Bibliografiska och litteraturhistoriska anteckningar*, Upsala 1896.

³ Böök, *Romanens och prosaberättelsens historia i Sverige intill 1809*, Stockholm 1907, sid. 22.

⁴ Schück, anf. arb. sid. 110.

viktiga mineralkällor en vetenskaplig och exakt undersökning, var en forskare, öfvertygad om möjligheten att finna den hermetiska tinkturen, hvarmed hvarje metall skulle kunna förvandlas till guld. 1600-talets polyhistorlärdom går ännu igen i de otroligt omfattande kunskapsområden, som han behärskar, under det att i andra fall, exempelvis i hans nationalekonomiska intressen och hans naturalistiska uppfattning af trolldomsföreteelserna, redan skymtar något af den åskådning, som skulle komma att behärska det inbrytande seklets vetenskapliga forskning.